

ÇANDARLI İBRÂHİM PAŞA

kardeşi küçük Mustafa Çelebi'nin burayı işgal ettiği bazı kaynaklarda belirtilir.

İbrâhim Paşa, Kudüs'te bir medresesi bulunan Dedeâli kızı İsfahan Şah Hatun (veya Hanım Hatun) ile evli olup bu hanımından Mahmud ve Mehmed adında iki oğlu ile Fatma ve Hatice adında iki kızı vardı. Kendisinden sonra vezîriâzam olan büyük oğlu Çandarlı Halil Paşa'nın annesi ise ayrıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dukas, *Bizans Tarihi* (trc. VI. Mirmiroğlu), İstanbul 1953, s. 159-160; Âşıkpaşazâde, *Târih*, s. 96, 99, 102, 188; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), II, 489, 491, 583; Âli, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul 1277, V, 138, 202, 204; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, 275, 314; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1986, s. 46-55.

MÜNİR AKTEPE

ÇANDARLI İBRÂHİM PAŞA

(ö. 905/1499)

Osmanlı vezîriâzâmı.

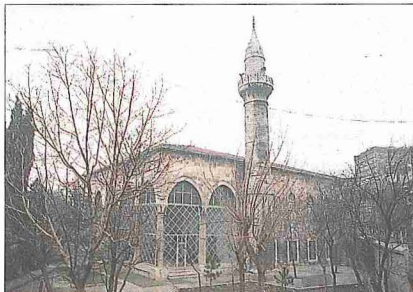
Çandarlı Halil Paşa'nın küçük oğludur. 833 (1429) veya 834 (1430) yılında Edirne'de doğdu. Kaynaklarda adına ilk defa Edirne kadısı olarak rastlanır. Bu sebeple medreseden yetiştiği ve ilmiye sınıfına mensup olduğu söylenebilir. Ancak kimlerden ders gördüğü ve daha önce hangi vazifelerde bulunduğu bilinmemektedir. Fâtihten Sultan Mehmed'in, babası Halil Paşa'yı katlettirmesine ve diğer kardeşleriyle beraber bir ara sıkıntı çekmiş olmalarına rağmen İbrâhim Çelebi'nin Edirne'nin Gazi Hoca mahallesinde oturduğu, kısa bir mâzuliyetten sonra yeniden Edirne kadılığına getirildiği, 1453, 1460-1461 ve 1465 yıllarında Edirne kadısı olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır.

İbrâhim Çelebi, Edirne kadılığından sonra kazasker oldu ve 1468 yılında Amasya sancak beyi Şehzade Bayezid'in lalâlığına getirildi. Mart 1473'te Fâtihten Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan üzerine yaptığı sefer sırasında Bayezid'in lalâsı olarak bulunuyordu. Daha sonra 1483'te Anadolu kazaskerliği görevini yapmakta iken Kili ve Akkırman seferine katıldı (Temmuz 1484). 1485'te Rume- li kazaskeri oldu. Ardından babası ve dedeleri gibi ilmiyeden ayrılarak idarî görevlere başladı. 1486 Şubatında üçüncü, 1487 Şubatında ise ikinci vezirliğe yükseltildi ve II. Bayezid'in Edirne'de yaptırmış olduğu tesislere mütevellî tayin edildi. 1498 Eylülüne kadar ikinci vezirlik

hizmetinde bulundu ve bu tarihte Dama Hersekzâde Ahmed Paşa'nın yerine vezîriâzam oldu. II. Bayezid ile birlikte İnebahtı (Lepanto) Seferi'ne çıktı; İnebahtı Kalesi'nin kuşatılması sırasında Ağustos 1499'da vefat etti, naaşı buraya defnedildi. İznik'te babasının türbesinde mevcut kitâbesiz mezar mahallinin sonradan yapılmış bir makam olduğu tahmin edilmektedir.

İbrâhim Paşa babası gibi zengin, cömert, iyilik sever, tedbirli, ileri görüşlü, ilim ve fazilet sahibi bir vezirdi. Tursun Bey'e göre yüzü tıpkı babasına benzemekteydi (*Târîh-i Ebû'l-Feth*, s. 34). Edirne'de vakfetmiş olduğu kitaplar arasında tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf, lugat ve edebiyata dair çok kıymetli eserler vardı. Edirne, İstanbul, Bursa ve Kastamonu ile İznik'te çeşitli hayır eserleri meydana getirdi. 859 (1455), 862 (1457-58), 866 (1461-62), 869 (1464-65) ve 870 (1465-66) tarihli vakfiyelerinde görüldüğü üzere Edirne kadılığı sırasında bu şehirde bir cami ile medrese, imaret, muallimhâne, çilehâne ve çeşme yaptırmıştı. İstanbul'da Mercan Yokuşu'nda, Uzunçarşı başındaki konağı civarında, Nisan 1494 tarihli vakfiyesiyle sabit ayrıca bir cami ile medrese ve mektebi vardı. Yine aynı vakfiyeden İznik'te bir camii, Kastamonu'da bir medresesi olduğu anlaşılmaktadır. Bursa'da 1488'de inşa edilmiş bir de mektebi bulunuyordu. Bunların vakıfları ise Nisan 1494 ve 1498 tarihli vakfiyelerle düzenlenmişti. Bunlardan başka İstanbul'da Saraçhane'de Mimar Ayaz mahallesinde İbrâhim Paşa Hamamı ile Edirne'de Kazasker Hamamı diye meşhur hamam da onun eseriydi. İbrâhim Paşa ayrıca büyük dedesi Kara Halil Hayreddin Paşa'nın Serez'deki cami evkafını yeni vakıflarla genişletmiştir.

Çandarlı İbrâhim Paşa Camii - Mercan / İstanbul

İbrâhim Paşa'nın, biri Dayı Karaca Paşa'nın kızı Hundi Hatun, diğeri Hızır Bey'in kızı Hundi Hatun ve üçüncüsü Çelebi Sultan Mehmed'in kızı Selçuk Sultan kerimesi Hanzâde Hanım Sultan olmak üzere üç hanımından dört oğlu ve üç kızı vardı. Hanımlarından Dayı Karaca Paşa'nın kızı Hundi Hatun'dan olan kızı Şah Hüban Hatice Hatun için Edirne'de Yıldırım Bayezid imareti civarında bir mescid yaptırmıştı. Diğer hanımı Hundi Hatun'un da Edirne'de bir mescidi ve buna ait vakıfları vardı.

BİBLİYOGRAFYA :

Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 34; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 49, 114; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 220-223; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, 347; II, 512-514; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 417-426; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1986, s. 100-108.

MÜNİR AKTEPE

ÇANDARLI
KARA HALİL HAYREDDİN PAŞA

(ö. 789/1387)

İlk Osmanlı vezirlerinden.

Asıl adı Halil olup önceleri Kara ve Karaca lakabı, vezirliği sırasında da Hayreddin unvanı ile anılmıştır. Karaman'da Sivrihisar kazasına bağlı Çendere köyünden Ali adlı bir kişinin oğludur. İznik Medresesi müderrislerinden Tâceddin Kürdî'nin kızı ile evlendikten sonra Şeyh Edebâli ile bacanak ve bu münasebetle de Osman Gazi'ye akraba oldu. Anadolu ahî teşkilâtına bağlı bulunduğu için sûretle yükseldi.

Kara Halil Efendi'nin ilmiye sınıfından geldiği bilinmekle beraber kimlerden ders gördüğü ve nasıl yetiştiği meselesi tartışmalıdır. Ancak kesin olan husus, onun Osman Gazi'nin son yıllarında Orhan Bey'in babasına vekâlet ettiği tarihlerde belki de Şeyh Edebâli'nin tavsiyesiyle Bilecik kadısı olduğudur. Kara Halil Efendi'nin bu kadılığı sırasında gerçekleştirdiği en önemli hizmet, muntazam bir askerî ocak olan yaya teşkilâtını düzenlemiş olmasıdır.

Halil Efendi İznik'in fethinden (731/1331) sonra Orhan Gazi tarafından İznik kadısı tayin edildi. Ardından 749'da (1348-49) devletin yeni merkezi Bursa'ya kadı oldu. Murad Hüdâvendigâr'ın tahta çıkması (1362) üzerine kendisine en yüksek şer'î ve hukukî bir makam olarak yeni ihdas edilen kazaskerlik görevi

verildi. Bundan sonra kazaskerlerin padişahla birlikte seferlere katılması kanun haline geldi. Acemi Ocağı ile Yeniçeri Ocağı'nın kurulması da Kara Halil Efendi'nin bu hizmet döneminde gerçekleşti (yaklaşık 766/1364-65). Ayrıca Karamanlı Molla Rüstem ile birlikte Osmanlı maliyesinin teşkilatlanmasında da önemli rol oynadı.

Çandarlı Kara Halil, ilk Osmanlı vezirleri olan Alâeddin Paşa, Ahmed Paşa, Hacı Paşa ve Sinâeddin Yûsuf paşalardan sonra vezir olup Hayreddin unvanını aldı. İlk defa vezirlikle birlikte beylerbeyi yani ordu kumandanlığı görevini de bir arada yürüttü. Vezirliğe tayin tarihi bilinmemekle beraber ilk devir Osmanlı kaynakları 765 (1363-64) veya 766 (1364-65) yıllarını kabul ederler. Ancak Halil Hayreddin Paşa'nın Gümölcine, İskeçe, Zihne, Kavala, Drama ve Serez zaptedildikten sonra 1374'te İmparator İoannes'in oğlu Selânik Valisi Manuel üzerine gönderilmesi, onun 776 (1374-75) yılından önce Batı Trakya fütuhâtı sırasında vezirlikle birlikte kumandanlık vazifesini de yürüttüğünü kesin olarak göstermektedir. Halil Hayreddin Paşa daha sonra Selânik, Manastır ve Ohri şehirlerini de ele geçirdi, Arnavut prensleri arasındaki mücaheleler sırasında Osmanlı orduları 1386'da Kroya ve İşkodra'ya kadar ilerledi. Ancak Sultan I. Murad'ın Halil Hayreddin Paşa'yı Balkanlar'da bırakıp oğlu Ali Paşa ile beraber Karamanoğlu Alâeddin Bey üzerine sefere çıkmaya hazırlandığı sırada, Halil Paşa'nın Yenice-i Vardar'da hastalandığı, az sonra da Serez'de öldüğü haberi geldi. Mezar kitabesine göre ölüm tarihi 789'dur (1387). Cenazesi büyük oğlu Ali Paşa tarafından İznik'e getirilerek Lefke (Osmaneli) Kapısı dışında defnedildi. Türbesi 1922'de Yunanlılar tarafından tahrip edilmiş olduğu için sonradan aynı aileden gelen Nuh Neciyüddin Bey bu türbeyi eski şekliyle tamir ettirdi.

Halil Hayreddin Paşa'nın yapmış olduğu düzenlemeler, özellikle askerî teşkilât ve devlet hazinesinin tesisi, esirlerden beşte birinin devlet hesabına alınmasını sağlama bir kısım rakiplerinin muhalefetine yol açmış, gerek menşei gerekse tahsili itibarıyla küçümsenmiştir. Fakat devrin tanınmış aileleriyle ak-raba olan Halil Paşa'nın teşkilâtçı ve kudretli bir vezir olduğu gerçekleştirildiği işlerle sabit bulunmaktadır.

Halil Hayreddin Paşa aynı zamanda birçok hayır eseri de yaptırmıştır. İnşasına 780'de (1378-79) başlanıp ölümünden sonra 794'te (1391-92) oğlu Ali Paşa tarafından tamamlanan İznik'teki Yeşilcamî, ilk devir Osmanlı mimarisinin ayakta duran tek örneği olması itibarıyla önemli bir yere sahiptir. Yanında bulunan Dârülhadis adlı medrese ve imareti sonradan harap olmuştur. Serez'de kalenin güneybatısında Aşağı Çarşı mahallesinde bulunan ve 1385'te yaptırılan Kurşunlu Camii de Halil Paşa'nın eseridir. Bu cami 1132 (1719-20) yangınında harap olduğu için 1252'de (1836-37) II. Mahmud tarafından tamir ettirilerek üzerine yeni bir kitâbe konulmuştur. Civarındaki Eskihamam da yine Halil Paşa tarafından inşa edilmiştir. Bu tesisler için on dokuz köy vakfedilmiş olup XVI. yüzyıl ortalarında vakfın yıllık geliri 197.676 akçeye ulaşmıştı.

Gelibolu'da Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'ya ait olduğu söylenen Es-kicami veya Sultan Camii de 1385 tarihli kitabesinden anlaşıldığına göre Halil Hayreddin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca onun adına bazı eserler de kaleme alınmıştır. Cemâleddin Aksarâyî, Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* adlı tefsiri üzerine olan hâşiyesini Kara Halil Paşa'ya ithaf etmiştir. Halil Paşa'nın Ali, İlyas, İbrâhim adındaki üç oğlundan ikisi vezir-

riâzam olmuş, İlyas Paşa ise beylerbeyi-liğe kadar yükselmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşikpaşazâde, *Târih*, s. 40, 52, 54-55; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 197-199, Hoca Sâdeddin, *Tâcüt-tevârîh*, I, 90, 103; Hammer (Atâ Bey), I, 36, 218; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1986, s. 1-28; a.m.f., "Çandarlı (Cenderli) Kara Halil Hayreddin Paşa, Menşe'i - Tahsili - Kadılığı - Kazaskerliği - Vezirliği ve Kumandanlığı", *TTK Belleten*, XXIII/91 (1959), s. 457-477.

MÜNİR AKTEPE

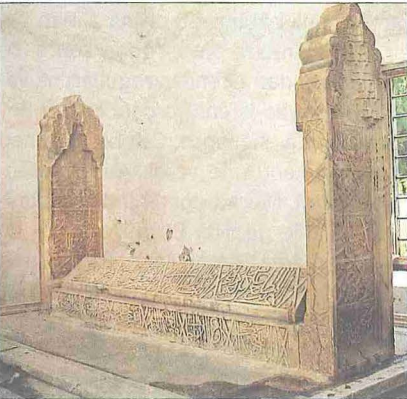
ÇANDARLI TÜRBESİ

İznik'te
sur dışında iki bölümlü türbe.

Şekâik Tercümesi'nden, Lefke Kapısı çıkışındaki mezarlığın içinde bulunan türbenin Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'nın ölümünden (789/1387) sonra yaptırıldığı öğrenilmekte ve yaptırının da bugün aynı türbede yatan oğlu Çandarlı Ali Paşa (ö. 809/1406) olduğu sanılmaktadır. İki bölümün, duvar kalınlıklarından ve aralarındaki bağlantı yerlerinden ayrı zamanlarda inşa edildikleri anlaşılır. XIV. yüzyılın ikinci yarısında ibadet yeri olarak yapılan batıdaki kısmın yüzyılın son çeyreğinde yanına ikinci mekânın eklenmesinden sonra türbeye çevrildiği düşünülmekteyse de genel kanaat, Selçuklu kümbetlerini hatırlatan kubbeye geçiş sisteminin küresel kubbe ile birleştirildiği doğudaki mekânın daha önce yapıldığı yolundadır.

Halil Hayreddin Paşa'nın mezarının bulunduğu doğudaki mekân kare planlı olup kubbeye geçiş dört köşesindeki büyük üçgenlerle sağlanmıştır. Onikigen kasnaklı kubbenin ortasında günümüzde camekânla kapatılmış olan aydınlık açıklığı bulunmaktadır. Türbenin kuzey duvarı sağırdir, diğer cephelere ise birer pencere açılmış ve basık bir kapı ile de batıdaki mekâna bağlantı sağlanmıştır. Bu bölümde Halil Hayreddin Paşa ile oğlu Ali Paşa'ninkinden başka kime ait olduğu bilinmeyen diğerlerinden küçük bir lahit daha bulunmaktadır.

Her cephesine birer dikdörtgen pencere, onaltıgen kubbe kasnağına da sivri kemerli üç pencere açılmış olan batıdaki kare mekân daha büyük boyutludur ve kubbeye prizmatik üçgenlerle geçilmektedir. Mihrap yönündeki pencere kademeli niş içindedir ve başka kümbet türbelerde de benzerlerine rastlanan bu

Çandarlı
Kara Halil
Hayreddin
Paşa'nın
Çandarlı
Türbesi
içindeki
sandukası ile
mezar taşı -
İznik /
Bursa